

KAKO UČITI JEZIK NA GREŠKAMA – PRILOG SAVREMENOJ METODICI SRPSKOG KAO STRANOG JEZIKA

Biljana Babić. *Unutarjezičke greške u nastavi srpskog jezika kao stranog.*

Novi Sad: Filozofski fakultet, 2021, 325 str.

1. „Na greškama se uči” – ova poslovice nam je dobro poznata i u njenu istinitost smo se svi bar jednom uverili. Postoje, međutim, i osobe koje na greškama doktoriraju, a kasnije na osnovu toga napišu knjigu. U pitanju nisu njene, već greške polaznika kurseva srpskog jezika kao stranog, a reč je o knjizi *Unutarjezičke greške u nastavi srpskog jezika kao stranog* doc. dr Biljane Babić.

Dr Biljana Babić je docentkinja na Odseku za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Pored fonologije, fonetike, ortoepije i morfologije savremenog srpskog jezika, nastavni i naučnoistraživački rad usmereni su joj na oblast metodike nastave srpskog jezika kao stranog. Kao jedan od lektora u Centru za srpski jezik kao strani pri spomenutom Odseku svakog semestra budnim okom prati i ispravlja greške polaznika kurseva na različitim nivoima učenja jezika. Svoje znanje, umeće i ljubav prema ovom poslu prenosi i na studente srpske filologije koji na studijama biraju predmete posvećene nastavi i učenju srpskog jezika kao stranog. Kao rezultat svega navedenog nastali su brojni naučni radovi, vredan priručnik *Naučimo srpski 1 i 2 – Rečnik glagola*, doktorska teza *Unutarjezičke greške na početnim nivoima učenja srpskog jezika kao stranog* i njena dopunjena verzija u vidu monografije koju imamo pred sobom.

2. Monografija je izašla iz štampe krajem 2021. godine u izdanju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, u tiražu od dve stotine primeraka. Već na prvi pogled pažnju privlači originalan, upečatljiv i dobro osmišljen dizajn korica. Na crvenoj pozadini belim slovima su ispisani ime autora i naslov, a bledoružičastim neki od najsimpatičnijih primera grešaka stranih studenata kao ilustracija unutarjezičke interferencije na različitim nivoima – fonološkom, morfološkom, leksičkom, leksičkosemantičkom i sintaksičkom (*On ima babu i*

dedu sa maminom strinom... sa mamine strine... sa mamine strane! / Sa štama je to? / Doručak je bio švedska stolica. / Oblače se staromoderno. / Moj tata je brodnik, on vozi brod. / Ispred mene je tebe.). Kako svojim sadržajem, tako i bojom, primeri grešaka predstavljaju blagi prelaz između spoljašnjosti i unutrašnjosti knjige, vezu između naslova i materije opisane u njoj.

Slika 1. Naslovna strana

Ipak, ostavlja se prostora i za iznenađenje, budući da se među istaknutim primerima ne nalaze oni koji su uvršteni u analizu. Naime, zbog ograničenja koje postavlja obim jedne monografije, odabrane su i analizirane samo greške načinjene u tvorbi glagolskih oblika, slaganju subjekta i predikata i upotrebi nominativa umesto ostalih padeža. Postupak postavljanja upravo ovih primera na naslovnu stranu može se tumačiti kao (uspešan) pokušaj prikazivanja širokog spektra unutarjezičkih grešaka. Čak i ako ranije nije imao predstavu o tome, na osnovu primera svakom čitaocu postaje jasno da unutarjezičke greške nastaju pod uticajem od ranije poznatih i naučenih pravila i konstrukcija u srpskom jeziku¹, te tako pripremljen ulazi u svet

istraživanja koje se krije na narednim stranama. Osim toga, može se shvatiti i kao izraz poštovanja i zahvalnosti prema studentima čija ogrešenja nisu ušla u analizu.

Sadržaj knjige, raspoređen na 325 stranica, može se ugrubo podeliti na tri dela. Prvi deo čine uvodne tehničke napomene, namenjene lakšem praćenju

¹ **On ima babu i dedu sa maminom strinom... sa mamine strine... sa mamine strane!* – pogrešna reprodukcija već naučenih, u fonološkom pogledu veoma sličnih reči i izraza;

**Sa štama je to? [Sa čime je to?]* – kombinovanje nominativa zamenice ŠTA (po ugledu na KO – KOGA, KOME) sa nastavkom za instrumental množine *-ama*;

**Doručak je bio švedska stolica. [Doručak je bio švedski sto]* – zamena leksema iz iste semantičke grupe (hiperonim nameštaj) koje imaju i sličan glasovni sklop;

**Oblače se staromoderno.* – kombinacija *staromodno* i *moderno*, verovatno zbog toga što leksemu *moderno* često čuju.

**Moj tata je brodnik, on vozi brod.* – tvorenje imenice nomina agentis po ugledu na poznate i naučene imenice sa nastavkom *-nik*, kao npr. NASTAVNIK, RADNIK, VOJNIK, UČENIK, PUTNIK;

**Ispred mene je tebe. [Ispred mene si ti.]* – verovatno pod uticajem forme prve upotrebljene zamenice, mada može biti u pitanju i mešanje sa konstrukcijom u kojoj se glagol IMATI/NEMATI pojavljuje u kombinaciji sa genitivom (npr. *nema tebe*).

sadržaja – *Spisak tabela* (str. 6–7), *Skraćenice* (str. 8) i *Tipografija u primerima* (str. 9), a nakon njih i *Predgovor* (str. 10–12). Sledi glavni deo, raspoređen u pet većih celina, odnosno poglavlja: *I Uvod* (str. 13–66), *II Greške u tvorbi glagolskih oblika* (str. 67–140), *III Greške u kongruenciji između subjekta i predikata* (str. 141–250), *IV Greške u upotrebi padežnih oblika* (str. 251–298) i *V Zaključna razmatranja* (str. 299–309). Na kraju se nalazi sažetak na engleskom jeziku (str. 310–311), citirana i korišćena literatura (str. 312–322), kao i poseban prilog – *Literatura o interferenciji (u srpskom jeziku) u vannastavnom procesu* (str. 323–325).

Kako autorka objašnjava u Predgovoru, bazu za knjigu čini njena doktorska disertacija *Unutarjezičke greške na početnim nivoima učenja srpskog jezika kao stranog*, kasnije dopunjena jednim segmentom koji je u tezi bio samo nagovešten – temeljnim ispitivanjem i poređenjem grešaka u jezičkoj produkciji stranaca sa greškama u govoru dece, izvornih govornika. Otkriva kako je rad na odabranoj temi započet još školske 2008/09. godine, a neposredan povod za odabir teme bili su sami strani studenti i njihova pisana i govorna produkcija, zbog čega im neizmerno zahvaljuje na otvaranju novih vidika i motivaciji za dalje istraživanje i unapređivanje ove oblasti srbistike.

3. Prvo, uvodno poglavlje, podeljeno je na sedam delova. Na samom početku, u prva tri potpoglavlja, opisuju se motivacija za istraživanje, predmet, korpus, ispitanici, ciljevi, zadaci, kao i mogućnosti primene rezultata sprovedenog istraživanja. Prilikom objašnjavanja motivacije za sprovođenje istraživanja, autorka ističe kako brojna (og)rešenja stranih studenata navode predavača na dublje promišljanje i otkrivanje uzroka greške, tj. pronalaženje odgovora na pitanje da li je greška nastala usled brzopletosti ili je reč o prenošenju već usvojenih pravila srpske gramatike na nove iskaze. Tumači i izbor latinice kao pisma korišćenog u knjizi – nametnulo se samo, budući da su pismeni sastavi pisani latinicom, te bi prepisivanje ćirilicom predstavljalo opasnost od pravljenja novih, neautentičnih grešaka. Predmet istraživanja izloženog u monografiji jeste analiza grešaka u pisanoj produkciji stranih studenata na morfološkom i sintaksičkom nivou, kao i njihov opis i izdvajanje unutarjezičkih grešaka. Građa se sastoji od pismenih sastava studenata koji su pohađali nastavu u Centru za srpski jezik kao strani pri Odseku za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, u periodu od 2008. do 2012. godine, na nivoima A1 i A2. U pitanju su domaći zadaci studenata, a činjenice koje opravdavaju ovakav izbor se sledeće: na nivoima A1 i A2 širok je spektar tema za pisanje; sastavi pružaju veću mogućnost i slobodu za upotrebu jezičkih

jedinica, kako naučenih tako i onih koje su studenti čuli van lektorata pošto se nalaze među izvornim govornicima; veći je broj jezičkih jedinica nego kod testova koji ograničavaju studenta, a samim tim i lektora i istraživača. Analizirani su sastavi 85 studenata iz 26 zemalja, koji kao prvi govore jedan od 18 različitih jezika, tačnije ukupno 503 rada na jednu od 30 tema, gde su najbrojniji bili radovi govornika korejskog, engleskog i mađarskog jezika. Iako je najviše grešaka načinjeno u oblicima imenica, klasifikacija ovakvih oblika bila bi znatno kompleksnija za analizu i preobimna za jednu monografiju, tako da su odabrane greške koje se odnose, pre svega, na pogrešno upotrebene forme glagola. Analiza je sprovedena sa ciljem da se opišu i objasne greške i uzroci njihovog nastanka, a rezultati potom obrade kvantifikativno i statistički i izlože prema jezičkim nivoima, gramatičkim kategorijama, tipovima grešaka, učestalosti njihovog pojavljivanja, prvom jeziku govornika.

Četvrto potpoglavlje posvećeno je pristupima i metodama u analizi grešaka. Predočava se definicija analize grešaka i njeni potencijalni ciljevi, vreme i načini nastanka ove discipline, postupak sprovođenja analiza grešaka uz detaljan opis svih pet koraka u koje spadaju: prikupljanje uzorka jezika učenika (ili građe), identifikacija, deskripcija, eksplanacija i evaluacija grešaka. U ovom delu nalazimo iscrpna i precizna objašnjenja nijansi u razlikama između analize grešaka koja se sprovodi u pedagoške svrhe i one koja podrazumeva istraživanje sa ciljem da se ukaže na način učenja stranog jezika, kao i između pojmova poput *greške* i *omaške*, *jezičkog transfera* i *interferencije*, *performanse* i *kompetencije*, *apsolutne* i *relativne greške*. U okviru objašnjenja sprovođenja analize grešaka nailazimo i na mnoštvo korisnih taksonomija, kao i upućivanje na literaturu koja može biti od neprocenjivog značaja za istraživače početnike.

Naredni delovi odnose se na objašnjenje pristupa i metoda primenjenih u istraživanju, kratak pregled dosadašnjih ispitivanja u domenu analize grešaka u srpskom jeziku kao stranom ili drugom i usvajanja srpskog jezika kao prvog, odnosno maternjeg kod dece. U vezi sa pristupima i metodama, sve prethodno opisane faze u analizi grešaka povezuju se sa sprovedenim istraživanjem i temom. Opisuju se postupak prikupljanja uzorka, pristup identifikaciji grešaka (normativni), kao i tri kriterijuma klasifikacije u fazi deskripcije: 1) klasifikacija zasnovana na komunikacijskom efektu, 2) klasifikacija zasnovana na jezičkim kategorijama (morfološki nivo – glagolski oblici, morfološko-sintaksički nivo – kongruencija između subjekta i predikata, morfološko-sintaksičko-semantički nivo – upotreba padežnih oblika uz glagole); 3)

klasifikacija zasnovana na površinskim strategijama (izmene u pogledu realizovanih gramatičkih jedinica ili pravila, nerealizovanih gramatičkih jedinica, zamene gramatičkih jedinica). Već po ovako razuđenoj klasifikaciji može se zaključiti da je reč o veoma kompleksnom i ozbiljnom istraživanju, što kasnije potkrepljuju i detaljnost i preciznost prilikom prezentacije rezultata – svaki tip i podtip greške ilustrovani su najmanje jednim primerom (ali uglavnom većim brojem njih), greške su radi lakše uočljivosti ispisane verzalom, a za svaki primer u zagradi je naveden prvi jezik studenta koji je napravio grešku, kao i redni broj koji pismeni sastav poseduje u internoj evidenciji. Sledi pregled dosadašnjih istraživanja, među kojima se kao dominantna izdvajaju kontrastivna, posvećena međujezičkoj interferenciji. Autorka daje spisak od dvadeset jedne teme – problema na koje učenici nailaze u procesu učenja jezika, deset problema vezanih za unutarjezičku interferenciju u mađarsko-srpskom ili srpsko-mađarskom dvojezičju, a u okviru svake teme navodi i autore i godine izdanja publikacije. Pruža se i uvid u (veoma retka, pronađen samo po jedan rad) istraživanja unutarjezičke interferencije u srpskohrvatskom kao drugom jeziku, srpskom jeziku među slovenačkim studentima, srpskom kao nematjernem u odeljenjima albanske nacionalne manjine, hrvatskom kao stranom, srpskom kod američkih, engleskih i španskih studenata ili na relaciji ruski–srpski jezik. U vezi sa usvajanjem srpskog kao prvog/maternjeg jezika kod dece ukazuje se na razlike između ove grupe i stranaca koji uče srpski jezik, ali se akcenat stavlja na vezu među njima, tj. teška i slaba mesta u strukturi srpskog jezika. Isto kao kod međujezičke interferencije, daje se pregled psiholingvističkih istraživanja razvoja govora kod dece sprovedenih na domaćem terenu – ukupno šesnaest tema sa spisikom autora.

4. Naredna tri poglavlja predstavljaju glavni deo knjige i odnose se na rezultate sprovedenih istraživanja. Podeljena su prema tipu grešaka na one u tvorbi glagolskih oblika, u kongruenciji između subjekta i predikata i u upotrebi padežnih oblika.

Kada su u pitanju greške u tvorbi glagolskih oblika, izvršena je sistematizacija i podela na sedam glagolskih oblika ili načina kod kojih su uočene greške, tako da imamo greške u tvorbi: prezentskih oblika, radnog glagolskog prideva, perfekta, potencijala, futura I, imperativa i infinitiva. Svaki od pododeljaka raščlanjen je na nekoliko delova, u skladu sa prirodom glagolskog oblika i registrovanim greškama, a na kraju svakog dela posvećenog jednom glagolskom obliku daje se zaključak. Greške u tvorbi prezentskih

oblika pregledno su predstavljene kao greške u osnovi, greške u nastavku i greške u odričnom obliku. Greške u tvorbi oblika radnog glagolskog prideva podeljene su na greške u osnovi i greške u nastavku. Kod grešaka u tvorbi oblika futura I nalazimo pregledno klasifikovane i opisane greške vezane za prost oblik (tvorba prostog oblika, upotreba prostog oblika umesto složenog) i složen oblik futura I, a takođe se posebno posmatraju pravilno i nepravilno građeni oblici. Greške u tvorbi oblika infinitiva podeljene su na greške u osnovi i greške u infinitivnom završetku. Glagolski oblici navođeni su onim redom kojim se uče i usvajaju na nivoima A1 i A2 prema programu korišćenom u Centru za srpski jezik kao strani. Radni glagolski pridev posmatran je posebno, kako se ne bi mešale greške u perfektu i potencijalu, tj. pojedini primeri višestruko ponavljali. U okviru svakog glagolskog oblika posmatrani su njegova struktura i mesto na kojem se javlja odstupanje, opisana je vrsta odstupanja, za svaki tip greške pružen je pregled po jezicima ispitanika, kao i kvantifikativna analiza. Kod svake grupe grešaka u okviru jednog oblika pregledno su izdvojeni svi registrovani glagoli. Na kraju analize svakog pojedinačnog glagolskog oblika, još jednom se izdvajaju najfrekventniji i najmanje zastupljeni tipovi grešaka, sve deskriptivno, numerički i grafički izraženo (u formi tabela). U poslednjem (osmom) potpoglavlju iznet je detaljan i iscrpan zaključak o greškama u tvorbi glagolskih oblika. Statistički i tabelarno su prikazani podaci o broju sastava, studenata, grešaka, grešaka koje se jesu ili nisu uklopile u klasifikaciju po strukturnom kriterijumu (tj. jesu ili nisu unutarjezičke), daje se statistika grešaka po glagolskim oblicima, prvim jezicima, kod prostih oblika, složenih oblika i odričnog oblika. Utvrđuje se i iznosi tačan broj glagolskih nastavaka za sve proste oblike koji se uče na nivoima A1 i A2, kao i broj kombinacija formi pomoćnog glagola koji se menja kod složenih oblika.

Greške u kongruenciji između subjekta i predikata podeljene su u tri celine: greške u nastavku za lice i broj, greške u nastavku za rod i broj i zaključak o greškama u kongruenciji između subjekta i predikata. U okviru grešaka u nastavku za lice predstavljaju se i analiziraju ogrešenja stranih studenata za sva lica jednine i množine pojedinačno, a na kraju se izvodi zaključak o greškama u licu i broju. Greške u nastavku za rod i broj podeljene su na greške u nastavku za rod i broj u radnom glagolskom pridevu (muški, ženski i srednji rod jednine, muški i ženski rod množine, zaključak o greškama u rodu i broju radnog glagolskog prideva), greške u nastavku za rod i broj u imenskom delu predikata (muški, ženski i srednji rod jednine, muški i ženski

rod množine, zaključak o greškama u rodu i broju imenskog dela predikata). Isto kao u prethodnom poglavlju, na kraju je iznet opsežan zaključak o greškama u kongruenciji između subjekta i predikata. Ono što je isto u pristupu analizi kod ovog i dela posvećenog glagolskim oblicima jeste to da se polazi od oblika zabeleženog u sastavu, a zatim se poredi sa standardnim oblikom. Razlike se ogledaju u tome da se u ovom delu analize polazi od strukturnog elementa, tj. nastavka za lice ili rod, a tek onda se prelazi na glagolski oblik, dok je kod analize grešaka u formama glagola građa prvo razvrstana prema glagolskim oblicima, a onda prema strukturnim oblicima – osnovi i nastavku za oblik. Nastavci za lice i broj analizirani su objedinjeno, za sve lične glagolske oblike, što se tumači pretpostavkom da se na ovaj način dobija potpunija slika o greškama u ličnim nastavcima. Posmatrane su zamene (zabeležene u korpusu) svih lica svim ostalim, kako bi se utvrdilo jesu li sve potencijalne zamene (ukupno trideset) i ostvarene i da li postoji određena pravilnost s tim u vezi. Prvi nivo klasifikacije odnosi se na pogrešno upotrebjeno lice, prvo za jedninu, pa onda za množinu. Klasifikacija na narednom nivou vršena je prema glagolskom obliku (istim redom kao kod glagolskih oblika) i tipu predikata (prost i složen glagolski, kopulativni), eventualno i prema semantici subjekta, predikata ili predikatske dopune. Poslednji kriterijum klasifikacije predstavlja (ne)ekspliciranost subjekta u rečenici, sa ciljem da se ispita da li prisustvo subjekta u rečenici zaista olakšava izbor ličnog nastavka. Posmatra se u kom segmentu kongruencija nije realizovana – da li sa subjektom, pomoćnim/glavnim glagolom ili sa oba. Na kraju analize svakog lica – u okviru malog sumarnog zaključka – iznose se podaci o tome koliko puta je upotrebjeno umesto ostalih lica, u kojim glagolskim vremenima ili načinima je greška načinjena, broju grešaka u rečenicama sa (ne)ekspliciranim subjektom, broju studenata koji su grešili i koliko njih pripada kojem maternjem jeziku. Isto kao i kod glagolskih oblika, ističu se najzastupljeniji glagoli, imenice ili sintagme u datoj zameni lica. U zaključcima vezanim za 1, 2. i 3. lice množine povlači se paralela između grešaka u istom licu jednine i množine. Analiza grešaka u nastavku za rod i broj sprovedena je prema istom principu, s tim što su umesto 1, 2. ili 3. lica jednine ili množine posmatrane kombinacije, odnosno zamene muškog, ženskog i srednjeg roda jednine i množine. Kod grešaka u imenskom delu predikata posmatra se i to da li se greške javljaju u pozitivu, komparativu ili superlativu prideva, kao i da li je u pitanju imenica koja označava osobu ili neživ entitet. U sumarnom zaključku na kraju poglavlja pregledno se izlistava raspored kombinacija po licima (koje je korišćeno

umesto kojeg), isto tako i potencijalne zamene koje se nisu pojavile u korpusu, sve moguće kombinacije grešaka koje su ostvarene unutar jednog istog lica na relaciji jednina–množina, statistika grešaka po glagolskim oblicima, poređenje broja grešaka u rečenicama sa ekspliciranim i neekspliciranim subjektom, broj grešaka, studenata, njihovih prvih jezika i faktori koji su mogli dovesti do dobijenih rezultata.

Što se grešaka u upotrebi padežnih oblika tiče, analizirane su greške u upotrebi nominativa, tj. upotreba nominativa umesto drugih padeža, tako da se pregledno, u zasebnim celinama, daje osvrt na pogrešnu upotrebu ovog padeža umesto genitiva, dativa, akuzativa, vokativa, instrumentala i lokativa, a na samom kraju i sumarni zaključak o pogrešnoj upotrebi nominativa. Zbog velikog obima drugih grešaka i ograničenog prostora u monografiji ovog tipa, u analizu je uvrštena samo pogrešna upotreba nominativa uz glagol, eventualno u jako malom broju slučajeva uz pridev u funkciji semantičkog jezgra kopulativnog predikata. U analizi se, kao i u prethodna dva poglavlja, polazi od pogrešnog oblika. Posmatra se umesto kog drugog padeža je upotrebljen nominativ, umesto kojih njegovih značenja i funkcija, da li je greška načinjena i u upotrebi predloga i uz koje glagole. Padeži zamenjeni nominativom navođeni su istim redom kao u gramatikama srpskog jezika, a značenja u okviru jednog padeža ustrojena prema broju primera, opadajućim redosledom. U ovom poglavlju daje se i kratak osvrt na ranija istraživanja u vezi sa analizom grešaka u padežnim oblicima u srpskom kao stranom i nematernjem, pre svega vezanom za interferenciju i kontrastivna ispitivanja, nakon čega se dolazi do zaključka da rezultati ovoga istraživanja sa njima nisu uporedivi. Cilj ovog dela analize bio je da se u prvi plan postavi padež (a ne glagol) i pronađe metod koji će omogućiti analizu svih grešaka bez obzira na frekvenciju ili na vrstu i frekvenciju glagola. Za svaku zamenu padeža daju se podaci o tome koliko puta je zabeležena pogrešna upotreba, uz koje glagole i imenice najčešće, o rodu i broju upotrebljenih imenica, o tome koliko je studenata grešilo i koliko njih pripada kom prvom jeziku. U pojedinim grupama grešaka obraća se pažnja i na semantiku imenica u kojima se greši, tj. navodi se hiperonim (npr. delovi nameštaja, kućni aparati, srodnici).

Ukoliko je to bilo neophodno za izbegavanje dvosmislenosti, u uglastim zagradaama su navođeni odgovarajući pravilni oblici. U slučajevima kada bi to moglo biti donekle nejasno, uvek je pruženo detaljno obrazloženje zašto je greška svrstana u određenu kategoriju.

Ono što je u svakom segmentu analize upečatljivo jeste faktografija – impresivna količina statističkih podataka i tabelarnih prikaza. Monografija sadrži čak sedamdeset dve tabele u kojima se nalazi ogroman broj pedantno ustrojenih podataka.

5. Poslednji deo knjige predstavljaju zaključna razmatranja gde se precizno i sistematično sumiraju svi rezultati dobijeni u prethodna tri poglavlja. Podaci su prikazani tabelarno i statistički, uz jasne i iscrpne opise svake tabele ili podatka. Nabrojane su jezičke i vanjezičke okolnosti koje su uticale na izdvajanje najčešćih pojava među greškama. Još jednom se daje i sumarni osvrt na sličnosti među analiziranim ogrešenjima stranih studenata i ostalih grupa koje uče i koriste srpski jezik (na osnovu uvida u prethodna istraživanja), kao i paralela sa jezičkim univerzalijama Dana Isaka Slobina. Na samom kraju utvrđuje se da li su pretpostavke sa početka potvrđene i na koji način.

Pregled literature sastoji se od 153 bibliografske jedinice na srpskom, hrvatskom, slovenačkom, engleskom i poljskom jeziku, a poseban prilog koji se odnosi na literaturu o interferenciji broji 33 odrednice.

6. Kao što je i ranije nagovešteno, tokom analize i prezentovanja rezultata autorka pravi brojne paralele i poređenja. Naime, greške registrovane u korpusu sastava stranih studenata upoređuju se sa:

- 1) standardom, odnosno odgovarajućim, sličnim morfološkim i rečeničnim strukturama srpskog jezika, kako bi se utvrdila greška i eventualni uzrok njenog nastanka;
- 2) greškama učenika mađarske nacionalnosti u Vojvodini²;
- 3) greškama učenika slovačke nacionalnosti u Vojvodini³;
- 4) greškama pripadnika srpske i hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj⁴;
- 5) greškama u hrvatskom kao stranom jeziku⁵;
- 6) greškama odraslih izvornih govornika srpskog jezika, tipičnim za svakodnevnu komunikaciju i razgovorni stil;

² Istraživanja N. Arsenijević, M. Burzan, D. Zvekić-Dušanović.

³ Istraživanje J. Turčana posvećeno greškama u upotrebi padeža i leksike u srpskohrvatskom jeziku sredine, načinjenim od strane učenika sa slovačkim kao prvim jezikom.

⁴ U pitanju su analize grešaka u pismenim sastavima na srpskohrvatskom jeziku koje su napravili učenici srpske i hrvatske nacionalne manjine nastanjeni u mađarskoj sredini.

⁵ Istraživanje J. Novak Milić posvećeno usvajanju glagolskih oblika (prezenta, perfekta i futura) u hrvatskom jeziku kao stranom.

- 7) greškama, tj. odstupanjima od standarda kod predstavnika dijalekata srpskog jezika;
- 8) greškama kod dece koja srpski usvajaju kao maternji⁶;
- 9) jezičkim univerzalijama koje je u vezi sa usvajanjem gramatike prvog jezika kod dece ustanovio D. I. Slobin.

Ukoliko nije bilo moguće uporediti rezultate sa nekom grupom prethodnih istraživanja, i to je jasno navedeno. Na primer, razlike u pristupu i različiti nastavni programi predstavljaju argumente zašto se pogrešna upotreba nominativa kod stranih studenata nije mogla uporediti sa rezultatima srpskih i hrvatskih učenika u mađarskoj sredini ili slovačkih učenika u Vojvodini.

Sve vreme se vodi računa o sadržaju programa kurseva Centra za srpski jezik kao strani. Primera radi, ukoliko student datu konstrukciju još uvek nije učio na nivou na kojem se nalazi, dosledno se ukazuje na taj podatak. Na osnovu učestalosti i tipa grešaka, daju se smernice za učenje i podučavanje, kao i korisni predlozi za izmenu i prilagođavanje plana i programa. Osim toga, pažnja je posvećena i sadržaju kompleta udžbenika *Naučimo srpski 1* koji se koristi na spomenutim kursovima. Tokom analize posmatrano je i komentarisano i to da li se glagoli kod kojih se greši pojavljuju u kompletu. U vreme kada je prikupljana građa još uvek nije bio objavljen rečnik glagola Biljane Babić, tako da studenti prilikom pisanja domaćih zadataka nisu imali ni tu vrstu pomoći, kao ni pomoć lekora, i mogli su se oslanjati samo na dvojezične rečnike (u kojima ne mogu naći gotovo ništa što bi im pomoglo). Sve greške i teškoće, uočene tokom istraživanja, objašnjavaju svrhu nastanka Rečnika glagola koji prati udžbenike *Naučimo srpski 1* i *Naučimo srpski 2*. Takođe, brojni komentari koji prate analizu svedoče o tome da se problematici pristupa iz ugla osobe koja svoj maternji jezik predaje kao strani. Prisutna je svest o mukama koje strancima zadaje (ne)razumevanje objašnjenja u gramatikama namenjenim izvornim govornicima. Poziva se na pravila u gramatikama, ali se oslanja i na sopstveni jezički osećaj, uvek uz iscrpno objašnjenje i obrazloženje. Još jedan detalj na osnovu kojeg se stiče uvid u profesionalan pristup autorke jeste to da konstantno napominje kako, budući da ne zna sve prve jezike ispitanika, nije isključena ni mogućnost da je neka prepoznata unutarjezička greška u isto vreme i međujezička.

⁶ Pretežno istraživanja D. Anđelković, M. Jocić, M. Mikeš, S. Savić, V. Vasić, P. Vlahović.

7. Na kraju, ne može se zaobići ni izuzetno široko polje primene sprovedenog istraživanja i zaključaka iznetih u ovoj knjizi. Nadovezujući se na konstataciju sa početka, bez sumnje se može tvrditi kako na analiziranim greškama mogu učiti svi učesnici u procesu učenja i usvajanja srpskog jezika kao stranog/drugog, u koje spadaju:

- 1) polaznici kurseva srpskog jezika kao stranog;
- 2) studenti srbistike u inostranstvu;
- 3) studenti filoloških usmerenja na srpskim univerzitetima, zainteresovani za nastavu srpskog jezika kao stranog;
- 4) lektori srpskog jezika u Srbiji i inostranstvu, kako izvorni tako i neizvorni govornici;
- 5) nastavnici srpskog jezika kao drugog/nematernjeg;
- 6) istraživači koji se bave metodikom nastave i učenja stranog jezika;
- 7) kreatori programa kurseva srpskog jezika kao stranog/drugog;
- 8) kreatori udžbenika i priručnika za srpski jezik kao strani/drugi.

Za sve one koji srpski uče kao strani ili drugi jezik spoznaja grešaka je korak ka njihovom predupređenju. Osim toga, svest da ne greše samo oni i da su greške sasvim normalan i prirodan deo procesa učenja jezika može ohrabriti i motivisati studenta. Studentima srbistike koji tek planiraju da kroče u svet nastave srpskog kao stranog ovo istraživanje pruža mogućnost za sagledavanje sopstvenog jezika iz drugačije perspektive, otkrivanje pristupa nastavi srpskog jezika kao stranog/drugog, gotovo u potpunosti različitog od pristupa nastavi maternjeg jezika. Lektorima i nastavnicima se na jednom mestu pružaju sva slaba i problematična mesta i najčešće potencijalne greške, tj. sve čemu bi bilo dobro posvetiti veću pažnju na časovima. Upoznavanje najfrekventnijih grešaka i otkrivanje problema koji se javljaju pri upotrebi jezika može olakšati organizaciju lekcija i utvrđivanje redosleda kojim bi određene gramatičke i leksičke jedinice trebalo usvajati, što je dobar putokaz autorima udžbenika i programa kurseva. Detaljno opisani koraci sprovođenja analize grešaka, kao i bogata literatura na koju se u knjizi upućuje, umnogome pomažu svakom istraživaču ove oblasti nauke o jeziku.

Nakon svega, treba dodati i činjenicu da u domaćoj lingvističkoj nauci problem unutarjezičke interferencije do sada nije proučavan. Kao prva i jedina dostupna studija na tu temu, predstavljena monografija daje neosporan doprinos savremenoj metodici nastave srpskog kao stranog ili drugog jezika. Uz to, ovako detaljna analiza grešaka pruža dobru polaznu osnovu i inspiraciju za

buduća istraživanja, na primer: u ostalim padežnim oblicima, drugim vrstama reči, na fonološkom, leksičkom ili leksičko-semantičkom nivou, na višim nivoima učenja jezika ili u homogenim grupama studenata. Stoga, ukoliko vas nastava i učenje srpskog jezika kao stranog ili nematernjeg interesuju iz ugla nastavnika, učenika, profesionalca ili samo zaljubljenika u jezik, topla je preporuka da knjigu kolegice Biljane Babić uvek imate ispred sebe na radnom (ili švedskom, zašto da ne?) stolu.

Jelena R. Perišić

Jagelonski univerzitet u Krakovu
Filološki fakultet, Institut za slovensku filologiju
Katedra za srpsku filologiju
jelena.perisic@uj.edu.pl

Primljeno: 1. 5. 2022.
Prihvaćeno: 5. 5. 2022.